

РЕЧНИЦИ И УЦБЕНИЦИ НЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА ЗА МЕДИЦИНСКЕ НАУКЕ И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА КВАЛИТЕТ НАСТАВЕ

Сажетак: Настава немачког језика као језика струке на нефилолошким факултетима веома је специфична и зависи од великог броја фактора: предзнања и мотивације студената, компетентности наставника да предају језик струке, организације наставе, квалитета уџбеника, стандардизованости стручне терминологије, те постојања и квалитета стручних речника за дату област струке. У раду се анализира квалитет наставе немачког језика као страног на факултетима медицинске струке (медицина, фармација, стоматологија), а као корпус за истраживање послужили су постојећи стручни речници за медицинске и сродне науке и постојећи уџбеници који се користе за наставу немачког као језика медицинске струке.

Кључне речи: настава немачког језика на нефилолошким факултетима, немачки као језик медицинске струке, стандардизација терминологије, немачко-српска лексикографија из области медицинских наука

1. Увод

Проучавање језика струке и наставе страног језика струке постало је веома актуелно последњих деценија, пре свега на међународном плану. О томе сведочи и развој посебне научне дисциплине која се бави језиком струке и наставом језика струке. На ту тему организују се научне конференције, семинари, издају се часописи и зборници радова. Код нас је ова научна дисциплина зачета крајем седамдесетих година двадесетог века. Први научни скуп који се бавио овом тематиком организовало је Удружење универзитетских наставника и других научних радника Србије 1979. године, чији је председник тада била Надежда Винавер. Скуп је одржан под називом *Место и улога страних језика у вишем и високом усмереном образовању*. Од тада до данас одржано је десетак саветовања на ту тему, али без обзира на то језику струке не поклања се потребна пажња, па је то разлог што је организација наставе на нематичним департаментама веома шаролика и без јасних циљева, планова и програма, те као таква даје прилично лоше резултате.

Зачеци језика струке могу се пратити у првим пописима стручних израза, који су сачињавани још пре неколико векова. Ти пописи могу се сматрати пре-

течама данашњих стручних речника. Од тих првих пописа до данашњих савремених и модерних стручних речника развојни пут био је дуг. Значајан помак у систематском раду на језику струке означили су први стручни термилошки речници и уџбеници за појединачне струке. Први стручни преводни речник у коме је био заступљен језички пар немачки и српски (српскохрватски, хрватски) објављен је 1901. (исп. Петронијевић, 2002).¹ Језик струке доживео је изузетну експанзију средином двадесетог века у ери када су наука и техника почеле нагло да се развијају. У том периоду почели су да се израђују први термилошки лексикони, а убрзо потом и преводни стручни речници. Убрзан рад на преводним речницима резултат је све интензивније међународне сарадње, рада на међународним пројектима и ангажовања наших радника у иностранству. За развој стручне терминологије на српском језику велику улогу имала је страна терминологија, посебно за неке области. Дobar пример за то је утицај немачког језика на развој српске терминологије из области техничких наука или аутомобилске индустрије, која је највећим делом преузета из немачког језика. За већину струка које су се развијале средином двадесетог века главни извор био је немачки језик, док је крај двадесетог и почетак двадесет првог века означило преузимање углавном из енглеског језика.

2. Немачки као страни језик струке

Немачки језик је имао највећи утицај на развој стручне терминологије на српском језику у време када се та терминологија интензивно развијала, пратећи напредак науке и технике и развој многих индустријских грана. То је очигледно и према броју стручних речника у којима је заступљен језички пар немачки и српски, који су објављени у том периоду.² Значај немачког језика огледао се и у томе што је на свим нефилолошким факултетима међу страним језицима у понуди био и немачки, скоро за сваку струку постојао је и речник, а и уџбеник по коме се радило.

Што се медицинске терминологије тиче, њено порекло је углавном из латинског и грчког језика. Према неким истраживањима медицинска терминологија на српском језику настајала је током дванаестог, тринаестог и четрнаестог века, а да би већ у петнаестом веку била систематизована по појединим научним областима. Основ за овакве тврдње пружио је Хиландарски медицински кодекс, који је откривен средином 20. века у Хиландару (исп. Винавер, 1995).

¹ *Поморски речник или називље за бродарење по мору* (1901), Сењ. Реч је о тројезичном речнику, латинско-хрватско-немачком.

² У периоду 1945–2000 објављено је 130 стручних речника у 161 издању у којима је заступљен језички пар немачки и српски (Бегенишић, 2010: 285).

3. Настава немачког језика на нематичним департманима данас

Настава немачког језика као језика струке прилично је традиционална и није на задовољавајућем нивоу, посебно на неким факултетима. Последњих деценија настава немачког језика на нематичним департманима сведена је само на форму. Разлози за то су лоша организација и небрига и лоша кадровска структура. На већини факултета ангажовани су наставници по уговору, који су стално запослени на једном од факултета, па се дешава да један наставник предаје стручни језик за потпуно различите области. Превелики обим посла ангажованих предавача доприноси лошем квалитету наставе. Лоша кадровска политика и лоша организација довеле су до стагнације на пољу израде уџбеника и стручних речника, које би требало да ураде предавачи који имају велико искуство у настави. Даљи разлози огледају се у поистовећивању наставе општег и страног језика, недовољном предзнању студената из општег језика, предрасудама, а у једном периоду владала је и незаинтересованост за учење немачког језика. Предрасудама везаним за немачки језик бавио се Швердфегер у својој студији о немачком језику (исп. Schwerdfeger, 2001), где наводи да су најчешће предрасуде став да је немачки језик тежак, да је намењен елитама али и став да немачки језик осликава немачки милитаризам. На предрасуде о немачком у нашим условима утицали су и социокултуролошки фактори, који су много израженији када је немачки у питању него када је реч о другим језицима.

4. Немачки као језик медицинске струке

Предмет нашег интересовања у овом раду биће немачки као језик медицинске струке и настава немачког стручног језика на нефилолошким факултетима. У раду се анализира квалитет наставе немачког језика на факултетима медицинске струке (медицина, фармација, стоматологија), као и квалитет постојећих стручних речника за медицинске и сродне науке и постојећих уџбеника који се користе за наставу, а биће анализиран и однос квалитета тих приручника и квалитета наставе.

У циљу добијања што прецизнијих података за овај рад, спроведена је анкета о стању наставе немачког језика на факултетима медицинске струке у Србији. Анкета је спроведена у октобру 2013. године. Циљ анкете био је да се добију што прецизнији подаци о следећим питањима: да ли се на факултету нуди немачки језик, да ли постоји заинтересованост за учење немачког и уколико постоји колико студената годишње бира немачки језик као страни, који уџбеник или наставни материјал се користи у настави и да ли на факултету постоји стално запослени наставник за немачки језик или је наставник ангажован хонорарно. Од анкетираних установа тражено је да наведу податке за последње четири године.

Анкета је показала поражавајуће резултате. Немачки језик се учи само на Медицинском факултету у Новом Саду, али ни ту не постоји стално запослени наставник, него је реч о хонорарном сараднику. На сва три факултета у Београду (Медицинском, Стоматолошком и Фармацеутском) као и на Медицинском факултету у Нишу, од страних језика у понуди је само енглески, а немачки је укинут већ дужи низ година (прецизан податак није наведен).

Поред организације наставе и наставног кадра, велику улогу у квалитету наставе имају и уџбеници и речници који се користе, стога ћемо у даљем тексту анализирати постојеће уџбенике и речнике немачког језика намењене медицинарима и покушати да на основу њиховог квалитета објаснимо постојеће стање наставе немачког језика на факултетима медицинске струке у Србији.

5. Уџбеници немачког језика за медицинске раднике

Први специјализовани уџбеник за медицинске раднике објављен је 1965. године (исп. Букумировић-Рикер, 1965) под називом *Немачки за здравствене раднике*. Из поднаслова уџбеника види се да је он намењен свим здравственим струкама, пошто је то „уџбеник за медицинаре, стоматологе, фармацеуте, лекаре и апотекаре“. Овај уџбеник је, судећи према броју издања која је доживео, био веома распрострањен у употреби. Изашао је у осам издања: 1965, 1968, 1970, 1973, 1975, 1978, 1981. и последње, осмо 1983. године. Прво издање има 122 странице, а уџбеник је подељен у 23 лекције, од другог до шестог издања уџбеник је проширен и има 143 странице и садржи 28 лекција, док седмо издање садржи исти број лекција, али је проширено поглављем „Berühmte deutsche Wissenschaftler“ (стр. 143–157). Последње, осмо издање је непромењено у односу на седмо. Овај уџбеник је класичног типа, урађен по преводном методу, подељен је на лекције које се односе на различите области медицине или на различите ситуације у здравственим установама. Лекције су конципиране тако да је прво дат текст, потом списак непознатих речи са преводом, затим следе питања и граматичка вежбања. Неке лекције употпуњене су и сликама. Уз сваку лекцију дата су питања за одређене граматичке категорије, али објашњења граматике нема. Граматичка вежбања су класичног типа. У попису непознатих речи који се налази после сваке лекције преовладавају речи оштег језика, а само у малом проценту заступљени су стручни изрази. Од граматичких обележја уз речи на немачком језику, наведен је само род за именице. Нпр.

krank – bolestan

der Ruck – trzaj, cim

leicht – lak

der Mund – usta

das Blut – krv

(Bukumirović-Riker, 1978: 87)

Након скоро тридесет година од објављивања првог издања овог уџбеника, 1994. године појављује се нови приручник за наставу на факултетима медицинске струке, који је изашао у два дела (исп. Шнел-Живановић, 1994, 1995). Овај приручник не може да се сматра уџбеником пошто је то заправо збирка текстова из различитих области медицине. Намена приручника наведена је у предговору, где се прецизира да је то „збирка текстова“ која је намењена „студентима медицинског факултета за наставу немачког језика у функцији струке“. Текстови се односе на различите области медицине, а у њима се на појединим местима налазе илустрације, на којима су путем слике представљени одређени делови људског тела или неки од унутрашњих органа. Први део има 134 стране, а други део 181 страницу.

Уз ову збирку текстова објављен је и речник о коме ће бити речи у делу рада који се односи на речнике.

Трећи и последњи уџбеник намењен медицинарима објављен је 2008. године (исп. Вучковић-Стојановић, 2008). Из предговора сазнајемо да је уџбеник намењен искључиво здравственим радницима: лекарима, медицинским сестрама, медицинским техничарима, лаборантима и осталом медицинском особљу, али се наглашава да то није искључиво медицински уџбеник него пре свега уџбеник немачког језика. Уџбеник је заправо мешовитог типа и садржи општу и делимично стручну терминологију, а намењен је почетницима из медицинске струке који се баве немачким језиком. У предговору се наводи да се овај уџбеник састоји од две књиге и једног ЦД-а, али је то очигледно само био план, пошто је објављен само први део.³

6. Речници медицинске терминологије

Предмет нашег истраживања у овом раду су речници медицинске терминологије у којима је заступљен језички пар немачки и српски. Истраживање је показало да је први речник медицинске терминологије код нас објављен 1956. године (исп. Костић, 1956). Речник је настао у издању Медицинске књиге, као места издања наведени су Београд и Загреб, број страна је 763. Аутор у предговору наводи да је овај речник настао као резултат његовог четрдесетогодишњег рада на медицинској терминологији.

Речник има веома обимну теоретску подлогу. Најпре је то *Предговор* у коме аутор даје основне податке о речнику. За нас је посебно занимљив податак да се овај вишејезични речник код нас појављује у тренутку када се у Европи осетила потреба да се обрађује медицинска терминологија. У том тренутку излазе медицински речници у Швајцарској (Veillon: *Medican dictionary*) у коме су заступљена три језика, енглески, немачки и француски и у

³ До овога податка дошли смо у разговору са ауторком речника, која је потврдила наша сазнања да овај уџбеник није ушао у употребу у настави ни на факултетима нити у школама.

Француској (Clairville: *Dictionnaire poygotte des termes medicaux*) на четири језика: француском, енглеском, немачком и латинском. Овај податак говори да се потреба за медицинским речником осетила истовремено када у целој Европи, а да се у Србији пратила европска пракса када је у питању рад на медицинској терминологији. Након предговора, следе *Напомене о међународној медицинској терминологији*, затим поглавље где се даје упутство за коришћење речника насловљено као *О склопу речника и његовој употреби*, затим *Напомене за латински речник медицинских назива, О транскрибовању латинских, грчких и страних речи на наш језик*.

Што се самог речника тиче он, као што сазнајемо са насловне стране, садржи 41.000 речи. Сама структура речника је врло необична, речник је састављен од пет засебних речника уз које аутор додаје и шести. Први део речника је *Латински речник*, који има 15.000 термина и то је суштински основни вишејезични речник. Одредница је дата на латинском језику, тако да је латински језик изворник (ЈИ), а затим следе преводи на српски, енглески, немачки и француски. Након вишејезичног речника следе регистри на свим заступљеним језицима. А и ти регистри су заправо преводни речници, а тако су и насловљени: *Енглески регистар – речник* (5.000 термина), *Немачки регистар – речник* (7.000 термина), *Француски регистар – речник* (4.200), *Српски регистар – речник* (3.800).

Латински речник је заправо вишејезични речник, одредница је дата на латинском језику, у загради је наведена и њена етимологија. Уколико је порекло речи из латинског стављена је ознака *лат*, уколико реч потиче из грчког језика дат је њен назив на грчком (у оригиналу) и најприближнији изговор. Затим следи превод термина на српски језик, углавном се наводи један преводни еквивалент. Понегде је, уколико се то сматрало потребним дата и дефиниција, а уколико нема одговарајућег термина на нашем језику наведен је транскрибовани облик који је у употреби. Затим следе преводи на енглески, немачки и француски језик. Уколико се у тим језицима употребљавају оригинални латински облици, онда се поред слова дотичног језика налази знак ид (*idem* =исто), а уколико не, даје се термин на сваком од тих језика. Нпр.

acidoresistens, entis (*lat.* acidum + resistens: koji daje otpor, otporan; *eng.* acido-resistant, acid-fast; *nem.* säuerfest; *fr.* acido-résistana): acidorezistentalan – otporan prema razbojavanju kiselinama (str. 39)

vulnus conquassatum (*lat.*; *eng.* crushed wound; *nem.* Quetschwunde; *fr.* plaie par écrasement): prskotina (str. 404)

Са становишта наше анализе много су занимљивији регистри-речници, а посебно регистар немачких речи. Овај регистар-речник, који од свих заступљених регистара има највише термина због, како аутор каже, изузетне развијености немачке медицинске терминологије, заправо је двојезични речник, где је ЈИ немачки, а језик циљ (ЈЦ) српски. Речник је семасиолошки, одреднице су сложене једна испод друге абecedним редом. Уз именицу на немачком језику наведен је род, а затим следи превод на српски. Што се преводних

еквивалената на српски језик тиче, углавном се наводи један синоним, ретко више од једног. Карактеристична за овај речник су упућивања која су веома честа, и то упућивања на латински термин. Веома су честа упућивања и на енглески или француски језик што на први поглед може да изгледа чудно, али аутор у кратком упутству, које претходи сваком од ових појединачних речника, образлаже ту потребу на следећи начин: „По правилу после српске речи и у овом речнику се налази упут на латински речник. Изузетно се, поред тога, налазе и тумачења на енглеском, француском. Међутим ако за тај појам нема латинског назива, нити је потребно да се он сада ствара, поред српске речи, налази се тумачење на енглеском (енг.) и француском (фр.)“ (Костић, 1965: 468). Нпр.

Abbruch, m: površan prelom, zalom; v. *infractio*.

abdominal-: одредница која у слоџеницама означава да нешто припада трбуху (=abdominalis).

Abgelebtheit, f: преживелост, истрошеност; v. *decrepitude*.

(Nemački registar: 469)

Једини прави регистар у речнику је регистар за српски језик, у коме су пописани сви употребљени термини на српском језику, а затим је дат њихов превод на латински. Нпр.

žmurka: v. *membrana nictatans*.

žmurnjača: v. *membrana nictitans*

žuč: v. *fel. bilis*.

žučni: v. *bibliosus*.

(Srpski registar rečnik: 672)

Занимљивост овог речника је и додатак који аутор назива *Епонимни речник*. То је речник који садржи називе болести према именима њиховог проналазача или аутора уколико је нека друга медицинска појава или индикација у питању. Речник садржи 4.000 појмова. Одреднице у овом речнику представљају називи на српском језику, затим након тога следи име аутора или проналазача, његово порекло, година рођења и година смрти, уколико аутор у то време више није био жив. Након тог кратког, али веома значајног биографског података наведена је кратка дефиниција те болести, појаве или поступка. Нпр.

Zagari-eva bolest (Giuseppe, ital. lekar, 1863–1946): *xerostomia*.

Zangermeister-ov poduhvat (Wilhelm, nem. ginekolog, 1871–1930); jedan poduhvat pri rađanju deteta glavom.

Zappert-ova komora (Julius, austrij. lekar, 1867–?): aparat za brojanje krvnih zrnaca.

(Eponimni rečnik: 757)

Након овог првог издања речник доживљава још пет издања од којих је свако следеће допуњено новом терминологијом која је у међувремену улазила у медицинску науку, те се у складу са тим обим речника увећавао сразмерно броју заступљених термина.

Друго издање излази 1971. године (исп. Костић, 1971). Ово издање речника проширено је за још два језика, италијански и руски. У предговору другом издању аутор помиње укључивање и шпанског језика који није укључен у друго издање због превеликог обима речника, али напомиње да је картотека са шпанским терминима припремљена.

И број термина се увећао, сада овај речник садржи преко 120.000 термина. Ово издање речника појавило се у години када се навршило педесет седам година ауторовог рада на медицинској терминологији, па аутор у самом предговору овом издању даје кратак осврт на свој досадашњи рад на медицинској терминологији. Из тог осврта сазнајемо да је прва картица са терминима за овај речник написана 1913. године када је аутор био студент медицине. Због необичне судбине грађе за овај речник скренућемо укратко пажњу на њен историјат. Дакле, рад на речнику започет је пред Први светски рат. Почетком рата аутор бива мобилисан, преживљава све страхоте рата укључујући и повлачење преко Албаније. Ни у једном тренутку није хтео да се одрекне своје картотеке, тако да је и она преживела повлачење преко Албаније, затим је доспела на Крф а одатле и на Солунски фронт, и након ослобођења враћена је у Србију. После рата аутор, тада студент медицине, одлази у Француску на даље школовање и носи грађу са собом. Након завршетка студија у Француској враћа се у Србију године 1921. Грађа је овај пут обogaћена многим терминима на другим језицима. У периоду између два рата материјал се и даље умножава. Аутор за време Другог светског рата бива пензионисан и удаљен са факултета и у потпуности се посвећује раду на речнику. Откупљена је и термилошка грађа проф. др М. Јовановића Батута, тако да је и она укључена у овај речник. Све до 1956. када се појављује прво издање речника ради се на сређивању и слагању грађе од које настаје речник изузетног обима и квалитета.

Пет година касније, 1976. године појављује се треће издање речника (исп. Костић, 1976). И ово издање је допуњено новим терминима који су у међувремену ушли у медицинску науку, а, како аутор наводи у предговору, извршена је ревизија и свих термина у речнику. И ово издање речника доживљава велики успех и у кратком року бива распродато. Четврто издање излази након смрти професора Костића, 1987. (Костић, 1987). Ово издање речника изашло је у две одвојене књиге и то је једина разлика у односу на претходно издање. Пето издање Вишејезичког медицинског речника излази 1996. (исп. Костић, 1996). Из предговора том издању сазнајемо да је оно урађено према трећем издању и да је реч о непромењеном издању у односу на треће. Последње, шесто издање речника излази 2009. године и идентично је петом издању (исп. Костић, 2009).

Ово капитално лексикографско остварење доживело је шест издања у року од педесет година. Прво издање било је петојезично, а сва издања која су потом уследила су седмојезична. У односу на прво издање додата су још два језика, италијански и руски, тако да се због тога, а и због нове терминологије, обим речника увећао. Аналогно увећању броја заступљених језика, повећан је и број регистара. У којој мери је жеља овога аутора била да створи дело које ће оставити

дубоки траг сведочи већ предговор првом издању где аутор каже да су поред латинског и српског потребна још четири језика: енглески, француски, немачки и руски. Али руски је, због техничких проблема са руским словима, морао да буде изостављен у првом издању. Такође из предговора првом издању сазнајемо да је аутор желео да уведе још и италијански, што ће бити реализовано у следећим издањима, а такође и чешки и пољски, што није реализовано.

Године 1993. излази још један медицински речник, али мањег обима и слабијег квалитета од речника А. Костића. Ауторка овог речника је Јелисавета Арнери-Георгијев. Речник је изашао у Београду у издању Савремене администрације, обима 155 страна (исп. Arneri-Georgijev, 1993).

Речник је једносмерни, преводни, по устројству ономасиолошки, подељен је у две велике групе, а затим су те групе подељене на подгрупе. Прва група има 14 подгрупа, које су обележене арапским бројевима. То су: 1. *Гране медицине и специјалисти*, 2. *Медицинско особље*, 3. *Делови тела*, 4. *Глава и лице*, 5. *Главне кости скелета*, 6. *Здравље*, 7. *Болест*, 8. *Бол*, 9. *Анамнеза*, 10. *Дијагноза*, 11. *Лечење*, 12. *Лекови*, 13. *Болница*, 14. *Уобичајене скраћенице у медицини*. Подгрупе у делу II носе називе: 1. *Кардиологија*, 2. *Пулмонални систем*, 3. *Ендокринологија*, 4. *Гастроентерологија*, 5. *Јетра и билијарни тракт*, 6. *Педијатрија и генетика*, 7. *Анестезија*, 8. *Хирургија*, 9. *Опстетриција, акушерство*, 10. *Гинекологија*, 11. *Офталмологија*, 12. *Оториналарингологија*, 13. *Инфективне болести*, 14. *Дерматологија*, 15. *Нефрологија и урологија*, 16. *Психијатрија*, 17. *Неурологија*, 18. *Алергија*, 19. *Болести костно-зглобног система*, 20. *Хематологија*, 21. *Исхрана*, 22. *Зубарство*. У додатку након тога наводе се и формулари и обрасци који се користе у медицини.

Што се преводних еквивалената тиче, наводи се углавном један синоним, понекад и два, која су одвојена зарезом. Нпр.

3. KÖRPERTEILE

DELOVI TELA

der Kopf – glava

die Aschenhöhle – pazuhо

(str. 5)

die Anorexie, die Appetitlosigkeit – anoreksija, nedostatak apetita

die Appendicitis – apendicitis, zapaljenje slepog creva

(str. 71)

У поглављима *Анамнеза*, *Дијагноза*, *Лечење*, као и у поглављу *Уобичајена питања*, која долазе након сваке групе, функцију одреднице има текст, а и превод се даје у облику текста, реч је заправо о конверзацијском приручнику. Нпр.

Haben Sie Husten? – Da li kašljete?

Haben Sie Auswurf? – Da li nešto iskašljavate?

Haben Sie manchmal geschwollene Beine? – Da li Vam ponekad otiču noge?

(стр. 12)

Употребна вредност овог речника веома је ограничена. Речник нема регистре што увелико отежава његову примену и умањује његову вредност. Један део одредница је непреведен, формулари су непреведени, скраћенице су разрешене али само на немачком језику, превода нема. Речник садржи доста опште терминологије, није у потпуности стручни. Од граматичких обележја ауторка наводи само члан уз именице у немачком језику и то је све од додатних информација у речнику.

Године 1997. појављује се у Београду још један речник медицинске терминологије (исп. Симић/Додић/Симић, 1997). Речник је двојезични, једносмерни, немачко-српски, ЈИ је немачки, ЈЦ је српски. Речник садржи 10.000 термина и препоручује се за употребу ширим слојевима а не само медицинским радницима. Речник има увод назван *Уз немачко-српски приручни речник и Предговор*, где се аутори осврћу на медицинску терминологију на српском језику, која је прилично оскудна, као и на новине у медицини које нису ушле у постојеће речнике медицинске терминологије. Што се тиче терминологије, која је обухваћена овим речником, аутори објашњавају: „Особеност речника је уношење термина, који се односе на целокупну медицину: теоријску, превентивну, куративну, клиничку, као и на области рехабилитације, односно здравствене заштите и делатности здравства у целини. Терминологија из области лабораторијске и друге дијагностике, хигијене, социјалне медицине и организације, балнеологије и др. даје публикацији уочљиву предност над сличним публикацијама ове врсте“ (*Уз немачко-српски приручни речник*: 4). Занимљиво је да се у *Предговору* каже је ово други медицински речник кад нас, дакле, поред речника професора Костића, који је једини те врсте у СФРЈ. Аутори очигледно нису знали за постојање речника из 1993. године (исп. Арнери-Георгијев, 1993).

Овај речник је семасиолошки, одреднице су сложене строго абecedним редом. Као преводни еквивалент у ЈЦ наводи се један или више синонима, честа су и објашњења у облику читавих синтагми и реченица. Уз именице је наведен род, а уз придеве, прилоге и глаголе стоји ознака врсте речи (а, ad, v). У речнику преовладава стручна терминологија, док је проценат опште терминологије веома мали. Нпр.

Entzündung *f* запалjenje, локална реакција организма на штетан надражај
Enurese *f* неволјно (ноћно) мокрење (претежно код деце)
Encephalogramm *n* рентгенски снимак коре мозга
 (str. 39)

Године 1978. излази и речник са терминима из области стоматологије чиме се, на први поглед, употпуњава рад на терминологији из области медицинских наука. Речник је објављен у Загребу, у издању аутора (исп. Хаџиомерагић, 1978).

Речник је вишејезични, енглески-немачки-хрватско-српски-српскохрватски-латински, објављен је у Загребу на 527 страна. Речник има предговор на свим заступљеним језицима. У предговору аутор наглашава нужност за постојањем

управо речника стоматологије као засебне медицинске гране која има своју веома специфичну терминологију познату само стоматолозима. Аутор каже: „Стоматологија је дио медицине, али већ толико осамостаљена и раширена да тражи своју посебну и специфичну лексику. Она то заслужује и због своје велике научне активности, а она је то и у стању да направи“ (Предговор: I). Из предговора сазнајемо да речник пописује 10158 термина, да су термини на српскохрватском и хрватскохрватском исти и да је ово први речник стоматологије у коме је узет у обзир један од јужнословенских језика. Аутор у предговору наглашава да као еквивалент на хрватскохрватском/српскохрватском није навео ни једну једину страну реч него да је све преводио, те каже „Таквим радом сам створио у нашем језику велики број нових назива и ријечи, а у овом рјечнику ће их бити изнијето око 2500“ (Предговор: V), а да ли је тај покушај и успео показаће анализа.

Речник је по својој устројству семасиолошки, одреднице су сложене једна испод друге абecedним редом, веома је чест случај да је одредница фраза, само што се у реду у абecedном низу налази именица која представља нуклеус те фразе. Полазни језик је енглески, а немачки и српскохрватски/хрватскохрватски спадају у групу језика који су ЈЦ. Приликом превода аутор наводи један преводни еквивалент, најчешће у облику фразе. Уз именице у немачком, хрватскохрватском и латинском наведено је обележје рода и то на уобичајени начин (m, f, n), уз друге врсте речи наведено је обележје врсте речи. Нпр.

acrodont	abrasive adj
Akrodont m	abrasiv
šiljozub m	brušen, brusiv
acrodontus, i m	abrasivus, a, um
(стр. 5)	(стр. 1)

Посебну занимљивост овога речника представља ауторов покушај да за сваку страну реч да превод. Тај покушај аутора завршава се неуспехом. Пошто се ради о терминологији која није општеразумљива, а при том је наведена на хрватском варијетету навешћемо само неке уобичајене термине који су познати и широј публици. Чак је и анатомија добила свој назив на хрватском, па гласи „разудија“. Нпр.

anatomy	412
Anatomie f	
razudija f	
anatomia, ae, f (str. 13)	
ili	
biology	161
Biologie f	
životija m	
bionum, i n (str. 31)	

bone, lamellar 251
 Knochen, lamelaerer m
 lјuskokost f
 os lamellare n (str. 33)

Скрећемо пажњу на хрватске називе разудија, животија, љускоконост, средњозуб, а таквих је у овом речнику 2500. Поред великог броја измишљених термина речник је препун и правописних и граматичких грешака, и у српскохрватском и у страним језицима. Грешке су присутне свуда: и на коричној насловној страни, и у преговору и у самом речнику. Грешке су уочљиве и у тексту предговора који је на немачком језику, глаголи у немачком се пишу великим словом, итд.

Све одреднице су нумерисане редним бројем, нумерација почиње од један за свако слово, а на основу тога се олакшава сналажење у регистрима. Речник поседује регистре за немачки, хрватски и латински језик.

За наше истраживање право богатство измишљених речи представља регистар за хрватски језик. Ту ћемо наћи следеће појмове:

blјedilo kružoustno P 63 (str. 388)
 bolestoznakan P 199 (str. 388)
 čelјumiraj G 241 (str. 390)
 hrskonezrelјak C 436 (str. 395), itd. itd.

Аутор овакав поступак наглашава у предговору: „није употрејебљена нити једна страна или интернационална ријеч, па се овај стоматолошки рјечник на хрватскосрпском језику може назвати апсолутно преведеним рјечником. То представља својствен куриозитет.“ (Предговор: II).

Замљиво је да аутор зато дашњи језик користи оба термина: хрватскосрпски и српскохрватски језик и каже да су „оба назива равноправна“. Аутор за назив језика недоследно користи детерминативну сложеницу *хрватскосрпски* и *српскохрватски*, али и копулативну сложеницу *хрватско-српски*. Аутор се и у предговору бави питањем језика на просторима тадашње државе: „Према садашњим принципима нашег језика на подручју Босне (и Херцеговине), бивше источне и западне језичке варијанте нису више варијанте припадности, него варијанте изражавања и представљају богатство језика“ (Предговор: V). Овај његов став је у потпуности супротан самом садржају речника.

На крају речника налазимо податак да је „књига ослобођена Основног пореза на промет на основу мишљења Републичког секретаријата за образовање, науку, културу и физичку културу СРБиХ број 02-413/30 од 3. априла 1978. год“.

Последњи преводни речник медицинске терминологије објављен је 2009. године (исп. Шнел-Живановић, 2009). Речник је двојезични, ЈИ је немачки, ЈЦ је српски, речник је анексног типа, прати уџбеник, збирку текстова за медицинаре која је обрађена у претходном тексту. Овај речник заједно са уџбеником који прати представља наставни материјал који се користи на Медицинском

факултету у Новом Саду. Речник садржи *Предговор*, *Скраћенице и знакове* и две рецензије. Садржи 7.000 одредница сложених абecedним редом. Уз одреднице на немачком језику наведена су обележја врсте речи, затим уз именице род, наставак за генитив јединице и номинатив множине, уз глаголе је наведено да ли је то правилни и неправилни глагол и помоћни глагол. Код највећег броја речи еквиваленти у српском језику дати су и на латинском језику. Нпр.

Ruhr (f; -) lat. dysenteria; dizenterija, srdobolja

Rückgrat (n; [e]s, -e), lat. *columna vertebralis*, *spina vertebralis*; кићама, кићмени stub.

(стр. 172)

7. Закључак

Анализа уџбеника који су се користили или се користе на факултетима медицинске струке показала је да не постоје адекватни модерни уџбеници према којима би се изводила настава. Укупно постоје три уџбеника: први уџбеник који је објављен средином двадесетог века и који је дуго био у употреби, са данашњег аспекта је застарео и по методи према којој је урађен али и према садржају (исп. Букумировић-Рикер, 1965 и остала издања). Овај уџбеник одавно није више у употреби. Други приручник заправо и није уџбеник него је то само збирка текстова, која може да послужи као додатни материјал у настави и да прати неки други наставни материјал (исп. Шнел-Живановић, 1994, 1995). Трећи уџбеник остао је само на нивоу покушаја, пошто никада није ни ушао у употребу, а није ни завршен. Објављен је само први део (исп. Вучковић-Стојановић, 2008).

Што се речника тиче, ситуација је знатно боља. У поређењу са другим струкама и речницима који их прате, медицинска струка може да се похвали једним веома квалитетним класичним речником и неколицином мањих речника слабијег квалитета. Посебан допринос развоју медицинске терминологије на српском језику даје речник Александра Костића, пошто је аутор у временском периоду од педесет година пратио развој медицинске терминологије и све новине укључивао у свако следеће издање речника. Преостаје да се на основу овог речника настави рад на медицинској терминологији као и да се размишља о некој савременијој форми речника. Модерних речника нема, али то није превише забрињавајуће пошто о развијености електронске лексикографије код нас не може бити речи, чак ни када су општи речници у питању.

Што се тиче организације наставе и понуде немачког језика као страног на три факултета медицинске струке у Србији, анкета је показала да се немачки учи само на једном факултету у земљи (на Медицинском факултету у Новом Саду), а предавач је хонорарно ангажован, а на свим осталим медицинским факултетима у земљи немачки језик је укинут. Таква пракса потпуно је супротна начелима Европске уније и Болоњске декларације. Необјашњива је чињеница

да се тако мало пажње поклања стицању једне од кључних компетенција у свету данашњице, а то је знање страних језика. Посебно забрињава чињеница што по питању враћања немачког језика у понуду није учињено ништа у последње две-три године, када је веома актуелан одлазак медицинских радника на рад у Немачкој и када је у великом порасту број оних који уче немачки језик.

У циљу побољшања стања када је у питању настава немачког језика, потребно је најпре испунити формалне услове, а то значи вратити немачки језик у понуду на овим факултетима и решити кадровске проблеме, а потом се позабавити плановима и програмима за учење језика струке. При томе треба узети у обзир постојање добрих уџбеника на немачком језику као и обиље материјала који су доступни у електронској форми. Адекватним одабиром наставног материјала могуће је превладати или ублажити предрасуде да је немачки језик тежак и учинити наставу занимљивом, што би привукло студенте да уче овај језик. У понуди треба да буду различити нивоу за учење језика. Због генерално лошег предзнања студената потребно је да се понуди настава и за ниже нивое језика, где би се стекла основа потребна за учење стручног језика. Тек након положеног основног нивоа студенти би могли да похађају специјализоване курсеве где би се предавао стручни језик. Таква организација наставе дала би резултате, а студенти би стекли добру основу за даље учење немачког и стицање европски признатих диплома али и за коришћење стручне литературе на немачком језику, која је веома обимна.

Литература

- Бегенишић, Д. (2010). *Немачко-српска (српскохрватска) и српско (српскохрватско)-немачка стручна лексикографија у периоду 1945–2000*. Београд: Филолошки факултет. Необјављена докторска дисертација.
- Bergenholtz, H. (2004). Zehn Thesen zur Fachlexikographie. In: *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Representation in Wörterbüchern*. Tübingen. S. 285–304.
- Винавер, Н. (1996). *Страни језик струке, зборник радова*. Београд: Удружење универзитетских професора и научника Србије
- Вучо Ј. *et al* (ур.) (2009). *Језик струке: теорија и пракса, зборник радова*. Београд: Универзитет у Београду.
- Згуста, Ј. (1991). *Приручник лексикографије*. Сарајево: Свјетлост.
- Игњачевић, А. *et al* (ур.) (2011). *Језик струке: изазови и перспективе, зборник радова*. Београд: Друштво за стране језике и књижевности Србије.
- Игњачевић, А. (2012). *Страни језик у функцији струке*. Београд: Филозофски факултет.
- Јевремовић, С. (1996). Лексичке норме термилошког вокабулара. У: Надежда В. (ур.) *Страни језик струке, зборник радова*. Београд, Удружење универзитетских професора и научника Србије, 79–82.

- Петронијевић, Б. (2002). *Немачко-српско-хрватска лексикографија прве половине 20. века*. Београд: Филолошки факултет.
- Славић, М. (1996). Да ли је могућ јединствени уџбеник страног језика за студенте-нефилологе? У: Надежда В. (ур.) *Страни језик струке, зборник радова*. Београд, Удружење универзитетских професора и научника Србије, 115–119.
- Felber, H. (1984). *Allgemeine Terminologielehre, Wissenslehre und Wissenstechnik*, Wien.
- Schwerdtfeger, C. (2001). Mythen, Stereotype, Vorurteile über Sprachen am Beispiel „Deutsch ist eine schwere Sprache“. У: *Deutsch als Fremdsprache*. Göttingen, Fachverband Deutsch als Fach- und Zweitsprache, 535–549.

Корпус

- Arneri-Georgijev, J. (1993). *Medizinische Ausdrücke für jedermann*. Beograd: Savremena administracija.
- Букумировић-Рикер, Р. (1965). *Немачки за здравствене раднике*. Београд: Научна књига.
- Букумировић-Рикер, Р. (1968). *Немачки за здравствене раднике*. Београд: Научна књига.
- Букумировић-Рикер, Р. (1970). *Немачки за здравствене раднике*. Београд: Научна књига.
- Букумировић-Рикер, Р. (1973). *Немачки за здравствене раднике*. Београд: Научна књига.
- Букумировић-Рикер, Р. (1975). *Немачки за здравствене раднике*. Београд: Научна књига.
- Букумировић-Рикер, Р. (1978). *Немачки за здравствене раднике*. Београд: Научна књига.
- Букумировић-Рикер, Р. (1981). *Немачки за здравствене раднике*. Београд: Научна књига.
- Букумировић-Рикер, Р. (1983). *Немачки за здравствене раднике*. Београд: Научна књига.
- Vičковић-Stojanović, M. (2008). *Fachdeutsch Medizin*. Beograd: Utilia.
- Костић, А. Ђ. (1956). *Медицински речник: латински, енглески, немачки, француски, српски*. Београд: Медицинска књига.
- Костић, А. Ђ. (1971). *Вишејезички медицински речник, 2*. проширено издање. Београд: Медицинска књига.
- Костић, А. Ђ. (1976). *Вишејезички медицински речник, 3*. Издање. Београд: Институт за усавршавање и специјализацију здравствених радника.
- Костић, А. Ђ. (1987). *Вишејезички медицински речник, 4*. исправљено издање. Београд: Нолит.
- Костић, А. Ђ. (1996). *Вишејезички медицински речник, 5*. Издање. Београд: Савремена администрација.

- Костић, А. Ђ. (2009). *Вишејезички медицински речник*, 6. Издање. Београд: Јасен.
- Simić, M. / Dodić, V. / Simić, J. (1997). *Nemačko-srpski priručni rečnik*. Beograd: u izdanju autora.
- Hadžimeragić, M. (1978). *Rječnik stomatologije*. Zagreb: u izdanju autora.
- Шнел-Живановић, М. (1994). *Немачки текстови за медицинаре*. Део 1. Нови Сад: Ласер студио.
- Шнел-Живановић, М. (1995). *Немачки текстови за медицинаре*. Део 2. Нови Сад: Културни центар Карловачка уметничка радионица.
- Šnel-Živanović, M. (2009). *Deutsch-serbisches Wörterbuch für Mediziner*. Novi Sad: Nacionalni savez Nemaca.

Dobrila Begenišić

WÖRTERBÜCHER UND LEHRBÜCHER DER DEUTSCHEN SPRACHE FÜR MEDIZINISCHE WISSENSCHAFTEN UND IHR EINFLUSS AUF DIE QUALITÄT DES UNTERRICHTS

Zusammenfassung: Deutschunterricht an den nichtphilologischen Fakultäten ist sehr spezifisch und hängt von vielen Faktoren ab: von den Vorkenntnissen der Studenten, von der Motivation, von der fachlichen Kompetenz der Lehrer für die Fachsprache, von der Organisation des Unterrichts, von der Qualität der Lehrbücher, von der Standardisierung der Terminologie, als auch von der Qualität der Fachwörterbücher für das gegebene Fach.

In dieser Arbeit wird die Qualität des Unterrichts der deutschen Sprache als der Fachsprache an den medizinischen Fakultäten (Medizin, Pharmazie, Stomatologie) analysiert, und als Basis für diese Forschung dienen bestehende Fachwörterbücher der medizinischen Terminologie und Lehrbücher, die für den Unterricht der deutschen Sprache für Studenten der medizinischen Fachrichtungen benutzt werden.